

ERZURUM KÜLTÜRÜ VE KİŞİLİĞİ

Doç.Dr. Mahmut TEZCAN

Anadolumuz, tarihsel olarak çok çeşitli kültürlerin etkisinde kalmış, bir kültür hazinesidir. Bugünkü iller, şüphesiz bu kültürün bütünü içersinde yer alan ayrı parçalardır. Bu bildirimiz tarihsel bir çalışma değildir. Bugünkü Erzurum kültürüdür. Yâni yaşayan kültürdür. Şüphesiz bugünkü kültür çok çeşitli tarihsel dönemlerden etkilenmiş, tarih içinde yoğrulmuş, biçimlenmiş bir kültürdür. Bu kültür içersindeki kişilikler de o kültürün etkisinde kalmıştır. Kişi, hangi kültürde yaşıyorsa o kültür tarafından biçimlenir. Erzurum kişiliği de bu kültür içinde yoğrulmuş ve biçimlenmiştir.

Konumuz Erzurum kültürü ise de, bu kültürün tümünü bir bildiri çerçevesinde ele almak mümkün değildir. Bu bakımdan Erzurum kültürünün bazı yönlerini ele alarak konuyu sınırlamış olduk. Ayrıca kişilik özellikleri derken, daha çok toplumsal karakteri ifade etmiş oluyoruz. Yâni kişinin kültürden etkilenmesi toplumsal bir anlam ifade ettiği için kişinin çevreden etkilenmesi "Karakter" kavramı ile açıklanmaktadır. Bu nedenle Erzurum kişiliği derken de karakteri anlamak gerekir.

Konuyu ele alış biçimimiz, yâni metodumuz daha çok, kendi gözlemlerimize, kaynak kişilere ve literatür çalışmasına dayandırılmıştır. Yaklaşımımız, Erzurum kültürünün ve kişiliğinin bazı tipik özelliklerini ele almak biçimindedir.

Şimdi bu özellikleri ayrı ayrı ele alalım.

Güzelden Hoşlanma

Kültürümüzde güzelden hoşlanma yaygın bir gelenektir. Erzurum için bir deyim vardır;

* Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü Öğretim Üyesi.

11-14 Mart 1987 tarihinde Erzurumda yapılan "Tarihi Akış İçinde Erzurum" Simpozyumu'na sunulan tebliğdir.

“Kızı, tozu, buzu”. Uzun süren kışın buzları, yolların tozlu oluşu bir yana, güzelleri çok olan ve güzelden hoşlanan Erzurumlu, bu deyimle çok güzel sembolize edilmiştir.

Kahramanlık, Yiğitlik, Mertlik

Yurdumuzun her yöresi gibi Erzurum kişiliği de kahramanlık, yiğitlik, mertlik gibi özellikleri kendisinde en belirgin biçimde yansıtır. Erzurum dadaşı ve Aziziye dendiğinde bu nitelikler açık biçimde dile getirilir. Erzurum halk oyunları, bar’ı, hep bu niteliklerle doludur. Halikarnas Balıkcısının belirttiği gibi, çelik gövdeli ve sülün boylu erkekler, omuz omuza kavraşırlar, klarnetin yavaş yavaş temposu ile ağır ağır salınırlar, dimdik ayakta dururken, birdenbire sert ve kısa bir bağırışla yere eğilirler; savaş başlamıştır. Bu çömeliş ve kalkışlar gitgide hızlanır, antik savaşın en hızlı devrine varılmıştır. Sonra yine dinlenirler ve giderek yavaşlayan biçimde salınırlar çelik çubuklar gibi dimdik dururlar. Artık savaş bitmiştir. Görüldüğü gibi, yiğitlik, kahramanlık gibi özellikler halk oyunlarına yansımıştır. Hançer barı da yine iyi dövüşkenliğin, yiğitliğin bir sembolüdür.

Cirit Oyunu

Atlı cirit oyunu, Türklerin en sevdiği geleneksel spor türlerinden- dir. Erzurum, bu sporu günümüze kadar sürdüren ender illerimizden birisidir. Bu spora karşı ilginin Erzurumdaki güçlülüğü, kuşkusuz yiğitlik, güçlülük, dövüşkenliğe verilen önemden ileri gelmektedir.

Koç dövüşü de Erzurumda yaygın bir oyundur.

Dadaşın Nitelikleri

Dadaş, kardeş, ağabey, beydir. Dadaşlık bir olgunluktur. Yukarıda belirttiğimiz niteliklerden başka dadaş:

- İyi silâh kullanan kimsedir.
- Güzel cirit oynar, iyi bir sporcudur, yaman ata biner.
- Yöresinin halk oyunlarını iyi bilir ve oynar.
- Maddiyata, paraya önem vermez.
- Figürlerinde ağırbaşlılık, mertlik okunur.
- Çevik, canlı, atikdir.
- Arkadaşlık duyguları üstündür.

— Yalan, dolan, hile nedir bilmez. Hiçbir ana, elini kana bulamış dadaşa sütünü bağışlamaz. Bu açıdan düşünüldüğünde Erzurumda kan davasının bulunmaması dikkat çekicidir.

— Dadaşın kalbi fedakârlık, hoşgörülük duygularıyla doludur.

— Düşkünleri korur.

— Kötülüğe ve güce karşı boyun eğmez.

Dadaş, baharla birlikte kurulan panayı, fuar, herefene (Ortaklaşarak yemek yemek) gibi toplantılarda centilmen, himaye edici, rehber, yol gösterici davranışlarıyla ağabey anlamına da gelmektedir.

Tek kelime ile dadaş, Erzurumlunun insanlığını belirtir. Şüphesiz bu değerler ideal olandır. Bu ideal değerlere Erzurumda titizlikle uyulmuştur.

Erzurumlu, kadın olsun erkek olsun, kendi halk oyunlarını bilip oynayan, onları seven kişidir. Bu nedenle Erzurum “Bar” memleketidir. Barlar, Türk bedîf zevkini, kahramanlık menkıbelerini, insan psikolojisinin belirtilerini, bölgenin gelenek ve göreneklerini yansıtır. Bar, “Topluluk”, “Elbirliği” anlamına gelir. Şaman davulunun sapına, hatta davulun kendisine, Altayların bazı kabilelerinde “Bar” adı verilmiştir. Bar çeşitleri öyle fazladır ki, Erzurumda bir “Bar Kültürü”nden sözedilebilir. Erkeklerin oyunları; Baş bar (Sarhoş Barı) Dikine, Hoşbilezik, Koçeri, Sekme, Dello, Uzundere, Tanzana, Temirağa, Aşırma, Nare, Çingenler, Daldalan, Tavuk barı, Yayvan - Köroğlu, Hançer Barı v.s.

Bar, davul zurna eşliğinde genellikle açık havada oynanır. Ekip en az beş kişiden oluşur. Çember, düz dizi, ya da ince ay biçiminde sıralanır. Oyuncular, ya ellerinin parmaklarını taraklayarak, ya da omuz başlarından tutuşarak oyuna başlar. Kimi birbirlerine bütün bir kitle oluşturacak biçimde yaklaşır. Sağ baştaki oyuncu, *Barbaşı* adını alır. 12 çeşit bar oynandığı söylenmektedir.

Bar, kadınlar açısından da oldukça zengindir. Çift beyaz güvercin, Kavak, Habudiyar, Çembertersine, Akça Ferikler, Çarşıda üzüm kara, Bayburt Sallaması, Aşşaktan gelirem, Altın Üstünde Eğer, Loy Loy Kavak Uzanır Gider bunlardan birkaç örnektir.

Ulu önderimiz Mustafa Kemal’in ilk kongreyi kurduğu köşenin Erzurum oluşu da Erzurum yurtseverliğinin, kahramanlığının bir başka kanıtıdır.

Sanatkârlık Ruhu ve Sanatseverlik

Erzurumluyu karakterize eden bir başka husus da, kadını ile, erkeği ile sanatkârlık ve ince zevk sahibi oluşlarıdır. Bu husus hem maddî kültür, hem de manevî kültür açısındandır.

Maddî kültür açısından siyah *Oltu taşı* başta gelir. Son derece zarif olarak oltu taşından altın ve gümüş karşımı yapılan yüzük, küpe, kolye ve göğüs iğneleri, hanımlarımızın ilgi duydukları çok sevilen takılardır. Ayrıca erkekler için tesbih ve ağızlıklar da yine oltu taşının başka sanatkârane biçimlenişleridir.

Sanatkârlığın en güzel maddî kültür ürünlerinden birkaçı da fildişi ve kahverenkli yün ehramlar, kar başlıkları, yün çoraplar ve av derileridir. Hele *Ehram*, Erzurumlu kadının kendine özgü giysisidir.

Kuyumculuk sanatının yaygınlığı da Erzurumlunun ince zevkinin bir başka görüntüsüdür.

Ticaret

Erzurumlu, ticarete pek başarılı değildir. Bunda tabii ki tarihteki şartlar rol oynamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında ticaretin büyük bir kısmı azınlıkların elinde idi. Tuhafiye, nalburiye, züccaciye ticareti ve esnaflık, Ermenilerin tekelinde idi. Terzilik, kunduracılık, demircilik, tesviye ve tornacılık, yapıcılık, abacılık, nalbantlık ve kuyumculuk Ermeniler tarafından icra edilmekte idi. Oğulları sanata devam eden eşraftan Türk babaları ayıplanır, haklarında Neden neye kalmış" diye serzeniş ve sitemde bulunulurdu. Bu kanaat çok güçlü idi. Hiçbir baba oğlunu san'ata vermek cesaretini gösteremezdi.

İşte ticarete bu deneyimsizlik, bugün de etkisini sürdürmektedir. Tüccar, malını satmak yönünden pek istekli davranmaz, çaba sarfetmez. Bu husus Erzurumlu tüccarlar açısından söz konusudur.

Bugün Erzurum kent nüfusunun ticarî ve toplumsal yaşamında en önemli rolü oynayan grup, Karadenizden gelenlerdir. Karadenizlilerin geçim imkânlarının azlığı, onları yurdun her tarafına olduğu gibi Erzurum'a da göçe itmiştir.

İnce zevkin, sanatkâr ruhluluğun, manevî alandaki yansıması ise, halk müziği ve türküler açısındandır. Erzurumlu, duygularını,

acılarını, sevincini halk edebiyatına ve müziğe en güzel biçimde yansıtmıştır.

Kültürümüzdeki neşe ve keder ikilemi, Erzurum müzik yaşamında da yer almıştır. Hüzün, ıstırap, acılar, savaş, göç, esaret, grubet ve gariplik, uzun havalara ve folklorla yansımıştır. Örneğin şu uzun hava, Türkiye’de bütün yörelerin çok sevdiği, İstanbul ve Ankara’nın en lüks gazinolarında, birinci sınıf sanatçılarımızın eserlerinde dile gelen, hüznü en güzel biçimde ifade eden duygusal ve uzun havaların en güzelidir; öyle ki uzun hava deyince bu parça akla geliyor:

Huma kuşu yükseklerden seslenir,
Yar koynunda bir çift suna beslenir,
Sen ağlama kirpiklerin ıslanır.
Ben ağlim ki belki gönül uslanır

Sen bağ ol ki ben bahçende gül olım
Sen efendim ben kapında kul olım
Layık mıdır yanım yanım kül olım
Goy desinler bu da bunun guludur.

Bunun yanında çok neşeli, hareketli ve mızahî türküler de vardır: “Ben babamın evinde”, “Ev yıkanın kedisi” gibi.

Ayrıca, Erzurum’a özgü maya, divan, yayla havası, lavik, yanık ve tatyân gibi ezgiler Türk halk müziğinde özel bir yer tutar. Bütün bu parçalarda halkın iç âlemindeki eziklik, duygusallık, ve özlemde lirizm açıkça görülür.

Doğa Sevgisi

Erzurum yüksek bir yerdedir. Bu nedenle doğa, bütün güzelliği ile burada kendini gösterir. İşte bunun etkisiyle Erzurumlu, halk oyunlarında, türkülerinde, doğayı en canlı biçimde dile getirmiş, hayvan tasvirleri, yaylalar, Erzurumlunun kültürünün kaçınılmaz parçaları olmuşlardır. Kadın oyunlarından çift beyaz güvercin, Kavak, Akça Ferikler gibi.

Şu yayla türküsü de doğanın ve doğa sevgisinin lirik biçimde yansıdığı örneklerden birisidir:

Yaz gelende çıkam yayla senin başına
 Kurban olam toprağına taşına
 Zalim felek ağı kattı aşma
 Ağam nerden aşar yolu yaylanın

Yaylanın kuzusu koçtan seçilmez
 Otu yemlik suyu buzdan içilmez
 Anadan geçilir yardan geçilmez
 Ağam nerden aşar yolu yaylanın.

Çay Kültürü

Erzurum kültürünün karakteristiklerinden birisi de çay içme geleneğidir. Çay, bir kültür karmaşığı oluşturmuştur. Çünkü çay içmeye ilişkin gelenekler, davranışlar mevcuttur. Ülkemizin en çok çay içilen, çayı seven illerinden birisidir. Karadenizde yetiştirilen çay, Doğu Anadolu'da içilir. Erzurum bunların başında gelmektedir. Erzurumda çay şekeri de farklıdır. Erzurum fabrikasında yapılan ve çuvallarla satılan sert kelle şeker, özel bir çekiçle, "Taka tuka" denilen özel bir kabın içinde kırılır. Bu şekerin bir parçası çaya batırılıp dilin altına konur ve çay yudum yudum içilir. Dil altındaki şeker de bardaktaki çay bitince erir. Çay koymak anlamında "Çay dökmek" ya da "Çay tazelemek" deyimleri kullanılır. Çay ikramını kabul etmemek ayıp sayılır.

Kahvehanelerde çay servisinin değişik biçimleri vardır. Özellikle kahvenin dışına çay götürülürken bardaklar içleri dolu olduğu halde, tabağa ters çevrilerek konur ve kişiye verilirken ters yüz, daha doğrusu ters düz edilir. Usta garsonlar el alışkanlığı ile bir damla çay dökmezler.

Çıktı mı beşe, sür onbeşe
 Olsun yirmi, versin neşe
 Kırmam seni, doldur neyse.

Tek şekerle çok çay içmek, ekonomik nedenle de açıklanabilir. Şekerli içildiğinde çok fazla şeker tüketimi olacaktır. Bu konuda bir fıkra: İstanbullu bir gelin, Erzurumlu bir komşuya gitmiş. Kıtlama çay içmeyi öğrenmek istemiş. Şekeri ağzına almış, şeker hemen erimiş. İkinci bir şeker istemiş, oda hemen erimiş. Üçüncüyü istemiş, daha bardakta çok çay var. Ev sahibi de dayanmamış: "Gurban gelin ha-

nım, ben senin çayını şimdi tatlı edim de, sen kıtlamayı evinde öğren” demiş.

Bir Erzurumlu, Erzurumlu olmayan bir ahbabınca düğüne çağrılmış. Bol bol yemiş içmişler, fakat çay ikram edilmemiş. Erzurumlu da: “Vih baba çıka, bi çay itmediler ki içimize sindirek” demiş. Çayın çok içimi belki bölgenin çok soğuk oluşuna bağlanabilir. Ayrıca çayın çok içimi bir alışkanlık yaratmaktadır. “Bir çay içim de kendime gelim” sözünü en çok Erzurumlu kullanır.

Aşağıya aldığımız “ÇAYNAME” şiiri, Erzurum çay kültürünü ayrıntılı biçimde dile getirmektedir:

Akar gider Akpınar'ın suları,
Yazıcısı daha birçok pınarı,
Tabakhane, Cennet çeşme suları,
İçmezler de “İlle olsun taze çay”

Dilde destan kışları ve Barları
Yaylasında kısrakları, tayları
Sularından nefis olur çayları
Dadaşların tutkusudur burda çay

Erzurum'un mutfakları düzenli
Biçim biçim semaverle bezeli
Eksik olmaz sofrasında ezeli
Lavaş ekmek, çivil peynir, bir de çay

Ufak ufak kırılmakta şekerler
Dil üstünde kıtlamasın içerler
Limon, çayın namusunu lekeler
Bakiresi bir bardakta sade çay

Bir tarafta tarla çayır biçilir
Bir tarafta buğday saman seçilir
Şeker yoksa zararı yok içilir
Kışmış ile, tamas ile orda çay

Mantı ile turşu yedim yanmışam
Otuz içtim, şimdi ancak kanmışam

Semaverler sıra sıra dizili
Demlikler nakış nakış yazılı

(İhsan Coşkun Atılcan)

Günümüz Türkiye'sinde en sevilen Erzurum yöresi yakını (Ter-
can) türkülerinden birisi de, Davut Suları'dan alınan şu türküdür:

Bugün bayram günü derler alem eğlenir
Sen bizim yaylaya gel başın için
Dertliler oturmuş derdin söyleşir
Etme intizarın gül başın için

Davut Sularıyam ahtım var onda
Bir yıldız doğmuştu vakti zamanda
Seher bülbülüyem ulu divanda
Sen benim vekilim ol başın için.

İstanbul'da Boğaz'da çaycılık yapan bir Erzurum'lu, gelen müşterisine çok güzel bir çay demlemiş ve müşterisinin önüne masaya çayları koymuş. Adam da, "Biraz limon getirir misiniz" deyince, Erzurumlu, adamın önünden çayları alıp geri götürmüş. Burası iş-kembe çorbası dükkânı değil diyerek müşteriye kızmış.

Erzurumlu çay bulamayınca, kuşburnu ağacının kökünü ya da böğürtlen ağacı kaynatıp içer.

Erzurum köylerinde çay, işten sonra yorgunluk giderici olarak kullanılmaktadır.

Dindarlık

Erzurumlu, dinine bağlı, ibadetini genellikle yerine getirir. Kır-sal bir kesim olarak toprak, doğa sevgisi, onda kutsallık derecesindedir. Bu da Tanrı sevgisini güçlendirmiştir. Bu nedenle samimi olarak dini-ne bağlı bir karaktere sahiptir.

Halkın dindarlığı, yardımlaşma ve hayırseverlik gibi geleneklerin de köklü olarak yerleşmesini sağlamıştır.

Puşkin, bu konuda şöyle diyor: "Erzurumda çeşmeden bol bir-şey yok. Herbirinin üstünde bir zincire bağlı teneke taslar asılı. İnançlı müslümanlar bu taslardan su içeriyor, Tanrıya şükürler ediyorlar."

Şüphesiz dinî davranışlarda değişmeler de sözkonusudur. Kentleşme, sanayileşme süreçlerinin güçlenmesi bu açıdan rol oynamaktadır. Köylerde de bu değişme belirgindir. Örneğin, Gez köyünde dinî hayat, ortaklaşa durumdan bireysel duruma geçmektedir. Bu konuda bir köylünün şu sözü ilginçtir: “Gençler öğretmeni, yaşlılar hocayı severler”. Dinî görevleri yerine getirme, daha çok yaşlılarda görülmektedir.

Kadınlarda dinî görevleri yerine getirme daha yaygındır. Kadının toplum yaşamında fazla rol almaması, sürekli evde olması, kentin telkin çevresinden uzak oluşu, bu hususta rol oynamaktadır.

Dinin şekil kısmına olan bağlılık, özellikle Ramazanda görülmektedir. Muayyen yaştaki herkes oruç tutmaktadır. Gençler, “Şimdilik dünya işlerini bir düzene koyalım, ona da sıra gelecektir” diyorlar.

Erzurum’da dindarlık ve homojen bir toplumsal yapı, muhafazakârlık doğurmuştur. Şüphesiz bu husus değişmelere fazla açık olmayı engeller. Kadınların sokaklarda fazla görülmemesi, bu hususta bir örnektir. Bir köylü, pencerelerin genellikle duvardan değil de damdan açılmasının en önemli nedenlerinden biri de, ev içini yabancıların görmemesidir, diyor.

Eğitim

Örgün eğitime, okullaşmaya Erzurum’da geniş bir ilgi vardır. Okullar öğrenci doludur. Köylerde öğretmene maddî ve manevî yardım yapılmaktadır. Maddî durumları imkân verse, kızlarını kente okutmaya göndermek isteyen pek çok köylü mevcuttur.

Erzurum, tarihsel olarak da ilim ve irfan yuvası olmuştur. Câmîler, medrese olarak görev yapmışlardır. Ayrıca medreselerin bolluğu da dikkat çekicidir. Bilginler, Şeyhül İslâm, büyük müderrisler ve şâirler Erzurum’da çok sayıda yetişmiştir. Nef’î, İbrahim Hakkı, Emrah, Sümmani, Cemal Gürsel, Ömer Nasuhi Bilmen, Z. Fahri Fındıkoğlu, Cevat Dursunoğlu, Mümtaz Turhan, Kemalettin Kamu gibi ülkemizin ünlü kişileri Erzurumludur. Erzurumlunun, ilme, okumaya verdiği önem günümüzde de devam etmekte olup, özellikle üniversite ile bu alana ilgi daha da artmaktadır.

Samimiyet

Samimiyet, Erzurumlunun en yaygın davranışları arasındadır. Dürüsttür, içtenlikle davranır. Başkasının dertlerine ortak olur. İçtenlikle hal hatır sorar. Sevdiğini candan sever. Yabancı olsun, yerli halka olsun, davranışlarındaki içtenlik aynıdır. Yufka yüreklidir. Can gurban, yüzen gurban, can sehen gurban olam, dillerin yiyem, boyan bosan gurban, gibi sözler samimiyetin en sıcak ifadeleridir. Hoşsohbetlik, tatlıdillilik de bir başka özelliğdir. Dost, ahbap sevgisi Erzurumlu için çok benimsenen bir davranıştır. Erzurum ağzında sevginin candan oluşu, güzellik, doyuruculuk, bir şiir tadı saklıdır.

Akrabalık, aile sevgisi, aile üyelerinin birbirlerine bağlılıkları çok güçlüdür. Bir babaanne torunlarının herbirini candan sever. Herbirine ayrı bir sevgi gösterir. Torunlardan birisine, "Cerim cehizim", diğerine "Sandığım sepetim", bir başkasına "Malım mülküm", bir başkasına "Canım ciğerim", bir diğerine de "Gorum kefinim" diyerek herbirine ayrı bir değer verir.

Samimî davranışlar, konukseverliği de etkilemiştir. Konuğa karşı candan ilgi, sevgi ve muhabbet, tatlı dil, komşuluğu olumlu yönden etkilemiştir.

Gelin-Kaynana Çatışması

Ülkemizde çok yaygın olan *kaynana-gelin çatışması* ve bunların birbirleri hakkındaki olumsuz kalıp yargılar Erzurum kültüründe oldukça yaygındır. Bunların pek çok folklorik yansıması mevcuttur. Söz gelimi:

Kaynanayı nitmeli
Merdivenden atmalı
Paldır kültür gidende
Bir tekmi atmalı

Kaynanam esti mesti
Beni oğluna kesti
Kesti de bene ne yaptı
Aldı da bağrına bastı

Çarşıdan aldım kilimi
Kes kaynana dilini

Ahşama oğlun gelirse
Gırar kambur belini

Gelin, kaynanayı şöyle kızdırıyor:

Er benim ev benim
Şeytan benim meydan benim.

Kaynana da gelini kötüler tabi. Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi:

Çift minderin çift yüzi
Ne tanırdık biz sizi
Kürk geydin hanım oldun
Aslın çingene gızı

Ellerin elçekli gelin
Golların golçaklı gelin
Oguli ben doğurdum
Kedi bacaklı gelin.

Gelin için kaynana, "Gerim gerim gerilesen, çark olup çevrülesen" der. Müsrif gelinler, "Ocak batıran" olarak nitelendirilir.

Günümüzde aile yapısının daralması ile gelin ve kaynananın bir arada oturması azalmıştır. Bununla birlikte bu kalıp yargılar hâlâ devam etmektedir.

Akraba Evlilikleri

Ülkemizin her yanında yaygın olan *akraba evlilikleri* de Erzurumda aile kültürünün en belirgin özelliklerindedir. Antropoloji literatüründe "Tercihli Evlilik Geleneği" olarak bilinen bu gelenek, Erzurumda da paralel kuzen evliliği (Aynı cinsten kardeşlerin çocuklarının evliliği - Amcaoğlu ile amcakızı ya da teyzeoğlu ile teyzekızı arasındaki evlilik) ve çapraz kuzen evliliği (Ayrı cinsten kardeşlerin çocuklarının evliliğidir. Dayıoğlu ile halakızı ya da halaçoğlu ile dayıkızı arasındaki evlilik) biçimlerinde görülmektedir. Folklorik örnekler:

Aşşahdan gelirem yüküm eriktir
Eriğin dalları delik deliktir
Bir emmim kızı var taze feriktir
Aşşahdan gelirem yüküm üzümdür

Üzümün dalları düzum düzümdür
Bir emmim kızı var iki gözümdür

Tarla tumbu zegerek
Zegerege su gerek
Emmim oğlu dururken
El benim neme gerek

Mutfak Kültürü

Erzurum, kendine özgü mutfak kültürü ile de özgündür. Özellikle bazı yemek türleri Erzurumda yaygındır ve buradan Anadolu'ya yayılmıştır.

Örneğin civil peynir (yağsız tel peynir), tirit, herle, lobiya (kuru-tulmuş yeşil fasulye), kavurma, lor dolması, haşıl, kesme çorbası, ayran aşı, çiriş, kadayıf dolması, şalgam çirtması, şalgam dolması gibi.

SONUÇ

Tebliğde Erzurum kültürünün bazı özelliklerine ve bu özelliklerin Erzurum kişiliğine etkisini tartıştık. Tarihsel şartlar, coğrafi özellikler, bu konuda geniş rol oynamıştır. Erzurum birçok yönlerden homojen bir toplumsal yapıya sahiptir. Tarihi gelişim, aktarılan kültür mirası, bu yöre halkının birbirleriyle homojen biçimde kaynaşmalarını ve birbirlerine tutkulu oluşunu sağlamıştır. Bu homojenlik, onun kültürünün birçok yönlerine yansımıştır. Bu nedenle kültüründe fazla değişiklikler gerçekleşmemiştir. Örneğin müziğinde bir dejenere, yozlaşma, olmamıştır. Yani Erzurum, kültüründe fazla değişmeye uğramamış ender illerimizden birisidir. Şüphesiz belirli ölçüde sanayileşme ve üniversite bir değişim etmeni olarak çeşitli değişmelere yol açmıştır. Gecekondu olgusu, kadının fabrika, atölye ve memuriyete girişi ile toplumsal yaşamda rol oynaması, eğitim düzeyinin artışı, ailenin ufalması gibi durumlar, aile yapılarını, ilişkilerini, belirli ölçüde zayıflatmıştır. Fakat bu durumlar Erzurumlunun özelliğini ortadan kaldırmamış, Erzurum, millî kültürümüzün bir göstergesi olarak varlığını sürdürmüştür.

KAYNAKLAR

Erzurum ve Çevresi. 50 Yıl Armağanı. Atatürk Üniversitesi Yay. Cilt 1. Erzurum 1974.
Günçel, Sabahattin, Ayarko, Mehmet. *Erzurum Kılavuzu*. İstanbul.

- Yavuzer, Neriman, Tözüm, Rükneddin:** *Erzurumdan Notlar*. İstanbul 1948. Erzurum İl Yıllığı, 1973.
- Tezcan, Mahmut:** *Türkiye'de İllere İlişkin Kişilik Özelliklerinin Folklorik Analizi*. 3. Milletlerarası Folklor Kongresi. İzmir 1986.
- Puşkin, Aleksandr:** *Erzurum Yolculuğu*. (Çev. A. Behramoğlu) Yazko Yay. İstanbul 1982.
- Halikarnas, Bahkçısı:** *Düşün Yazıları*. (Yay. Haz. Azra Erhat) Bilgi Yayınları: 241. Ankara 1981.
- Gürel, Nail:** *İnsanıyla, Sazıyla Sözüyle Yöre Yöre*. Gür Yayınları, İstanbul 1982.
- Yalçın, Osman:** *Erzurum*. İstanbul 1980, 7. Baskı.
- Türkdoğan, Orhan:** *Erzurum ve Çevresinde Sosyal Araştırmalar*. 1965.
- Ortaç, Selahattin:** "Erzurum'da Halk Arasında Güzel-Çirkin Kavramları". Milli Kültür, Sayı 50, Eylül 1985.
- Dadaş - 12 Mart 1980 (Broşür).